

LÜBNAN'DA KADIN OLMAK: ÖTEKİNİN ÖTEKİSİ

A. SELCAN ÖZDEMİRCİ CİNAL

Araştırma Görevlisi SAKARYA ÜNİ

“

Eğitime yüksek oranda erişim sağlanması, gerek kamu gerekse özel sektörde yönetici veya karar alıcı pozisyonlardaki kadın varlığını yansıtmamaktadır.

”

Ekim protestolarının başladığı 2019 yılından itibaren kadınların en ön saflarda yer alması hem Batı hem Arap dünyası medyasında sıklıkla yer aldı. Eylemlerde oldukça kritik ve sıklıkla öncü görevler üstlenmelerine, protesto gösterilerinin barışçıl bir şekilde sürdürülmesine olan büyük katkılarına rağmen erkek egemen medya “güzel, bakımlı, hoş” kadın vurgularıyla hem Lübnanlı kadınların taleplerini görmezden gelen hem de kadınların varlıklarını talep ve eylemlerinden sıyrarak görüntüden ibaret kılan cinsiyetçi bir dil kullanmaya devam ettiler. Lübnanlı kadınlar ise eğitimden hukuka, siyasetten iş hayatına günlük yaşamın her alanında kendilerini dışlayan pratiklere karşı çıkmaya devam ediyor. Peki Lübnan’da kadın olmak günlük pratiklerle birlikte tam olarak nereye denk düşüyor?

EĞİTİM VE KADIN

Fransız sömürgeci Lübnan’da resmen manda yönetimi ile var olsa da bundan çok daha önce başlayan faaliyetleriyle dilediği sosyal ve siyasal yapıyı kurmaya başlamış, 19. yüzyıl itibarıyla da çalışmalarını hızlandırmıştı. Eğitim el-

bette makbul vatandaşların oluşturulmasında en önemli iktidar aygıtıydı ve kadınlar da dışarıda bırakılmadı. 1860-1869 arası dönemde o zamana dek sadece 4 adetle sınırlı olan kadınların eğitim alabildiği kurum sayısı Fransız misyonerlerin faaliyetleriyle 23’e çıkarıldı. I. Dünya Savaşı tüm dünyada olduğu gibi Lübnan’da da kadın iş gücüne duyulan ihti-

yacı buna bağı olarak da kadınların eğitim hizmetlerinden faydalanma oranlarını artırdı. 20. yüzyıl başında kadınların yüksek öğrenim görebildiği iki kurum olan Saint Joseph ve Beyrut Amerikan Üniversitesine ek olarak 1924 yılında sadece kadınlara özel eğitim veren American Junior Women College açıldı.

Bugün ülkede kadınlar için okul seçeneği artmış durumda ya da başka bir ifadeyle yükseköğrenim hakkına ve birçok seçeneğe yasal olarak sahipler. Ancak kadınların genellikle sosyal bilimler, hemşirelik, öğretmenlik, sekreteryaya ve büro asistanlığı gibi belli başlı mesleklere yönlendirildikleri ve mühendislik, fizik, kimya, bilişim gibi

bölümlerdeki varlıklarının bugün dahi oldukça kısıtlı olduğunu ifade etmek mümkün. Nitekim Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri arasında Lübnan, kadınların eğitim hizmetine erişim oranı en yüksek olan ülkeler arasında yer almaktadır. Fakat eğitime yüksek oranda erişim sağlanması, gerek kamu gerekse özel sektörde yönetici veya karar alıcı pozisyonlardaki kadın varlığını yansıtmamaktadır. Aksine ekonomik, sosyokültürel ve siyasal yapı gibi nedenlerle Lübnanlı kadınlar söz konusu pozisyonlarda neredeyse hiç görev alamamaktadır. Lübnan'da tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da mevcut problemlerin daha da ağırlaşmasına yol açan ekonomik kriz

eğitim hayatını da sekteye uğratmaktadır. Eğitimin büyük ölçüde paralı olduğu ülkede günlük hayatlarını idame ettirmekte zorlanan Lübnanlılar için eğitime bütçe ayırmak her geçen gün daha da imkânsız hâle gelmekte ve bu durum en çok kadınların eğitim hayatını tehdit etmektedir.

SOSYAL VE EKONOMİK HAYATTA KADIN

Lübnan Anayasası 7. maddesiyle "tüm vatandaşların eşit hak ve görevlere sahip olduklarını", 8. maddeyle de "bireysel özgürlüklerin cinsiyet ayırt edilmeksizin kanunla güvence altına alındığını" ifade eder. Söz konusu anayasal teminatların sosyal ve ekonomik meselelerde kadınlar lehine işletilmediği ise açıkça görülmektedir. Kadınlar birçok alanda olduğu gibi sosyal hayat ve iş dünyasında da sıklıkla şiddetli bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Günümüze değin ilgili kanunlarda birçok iyileştirme yapılmakla birlikte bu iyileştirmeler hem çoğunlukla uygulamada karşılık bulmamakta hem de modern dünyanın gereksinimleri karşısında yetersiz kalmaktadır. Bir başka ifadeyle geleneksel karar alıcılar her konuda olduğu gibi kadın haklarına ilişkin de yüzeysel ve sorunları çözmeye odaklanmamış popülist politikalar izlemeyi sürdürmektedir. Özellikle 21 Eylül 1990 tarihinde anayasada yapılan değişiklikler ve düzenlemelerle tüm Lübnanlılar arasındaki eşitlik ilkesi daha da belirginleştirildi. Anayasa, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ni resmen tanıyarak beynamede yer alan ilkelerin tüm alanlarda eksiksiz uygulanmasının da teminatını verdi.

İzleyen yıllarda insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve şeffaflıkla ilgili 90'dan fazla yeni yasa çıkarıldı. Fakat kanun önünde eşitlikle bu eşitliğin gerçekleşmesini sağlayacak haklara erişim arasında ciddi bir fark olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bugün Lübnan'da hâlen kadınların evlilik, aile ilişkileri, temel vatandaşlık hakları ve meslek seçimleri konusunda uygulamada dışlayıcı pratiklere maruz bırakıldıkları görülmektedir. Örneğin, Lübnanlı bir kadın başka bir ülkenin vatandaşıyla evlendiğinde eşi ve çocuklarına vatandaşlık verilmmez. Lübnan'da medeni hukuk, her mezhebin kendi mahkemelelerinin inisiyatifinde olduğundan, ikisi de Lübnan vatandaşı olan fakat farklı mezheplere sahip bireyler arasındaki evlilik akdini sona erdirmek, bu evlilik bağı içerisinde çocuk varsa velayet hakkı elde etmek, nafaka gibi temel meselelerin çözümüne ilişkin her davada birbirinden çok farklı normların uygulanıyor olması tüm vatandaşların eşitliği ilkesini geçersiz kılmakta ve davalar genellikle sosyo-ekonomik statüsü ülkedeki erkeklere göre daha düşük olan kadınlar aleyhine sonuçlanmaktadır.

Sözleşmeler ve Borçlar Kanunu 145 ve 215. maddeleri erkek ve kadınların mülk edinmede ve bu mülkleri yönetmede eşit haklara sahip olduklarını, evli kadınların eşlerinden bağımsız kendi mülklerine sahip olabileceği ve bu mülk üzerinde dilediği tasarrufta bulunabileceğini taahhüt etmektedir. İlgili kanun maddeleri mülkiyetin bireyselliğini açıkça tanımalarına rağmen uygulamada evlilik kurumu içerisinde erkeğin iflası hâlinde, iflas eden erkeğin değil eşinin

mülk veya mülklerine kısıtlama getirilmektedir. Lübnan'da kadınların iş dünyasının dışında bırakılmasında en büyük etkenlerden birisi de yıllar boyunca çözülemeyen annelik izni sorunu olmuştur. 1970'li yıllarda tüm Ortadoğu bölgesinde Basra Körfezi'ne yoğun erkek işçi göçü olduğunda tüm bölge ülkelerinde olduğu gibi Lübnan'da da kadınların iş hayatına katılımı artmaya başlamıştır. Ancak Lübnanlı kadınlar 2000'li yıllara kadar birçok yasal haktan mahrum bırakılarak çalışma hayatına oldukça sınırlı mevkilerde katılabilmişlerdir.

2013 yılına kadar Lübnan, Bahreyn'den sonra dünya genelinde en kısa annelik izninin verildiği ülke oldu. Annelik izninin sadece 49 gün izin veriliyor olması uzun bir dönem Lübnanlı kadınların iş dünyasının dışında kalmalarına neden oldu. Dünyadaki ülkelerin %84'ünde annelik izni en az 12 hafta ve ülkelerin %48'inde ise bu süre 14 hafta ve üzerinde uygulanıyor. 2014 yılında yapılan bir düzenlemeyle annelik izni 10 haftaya çıkarıldı. Bununla birlikte Lübnanlı kadınlar Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 14 hafta olması uygun görülen ve en az 12 hafta olarak belirlenen annelik iznine hâlen sahip değil. Dünyanın birçok bölgesinde görülen eşit işe eşit ücret verilmemesi Lübnan'da da her geçen gün büyüyen bir problem olarak yaşanmaktadır. Dahası söz konusu kadın bir de göçmense en temel insan haklarından dahi mahrum bırakılarak oldukça ağır şartlarda çalıştırılmaktadır. Göçmen işçi kadınların çalışma usullerini belirleyen "Kafala sistemi" son derece tartışmalıdır.

Oldukça karmaşık ve muğlak olan bu sistem, göçmen işçi kadınların Lübnan İşçi Kanunu'na tabi olmadıklarının hukuken kabulü anlamına gelmekte bu nedenle bir çeşit "modern kölelik" sistemi olarak eleştirilmektedir. Pasaportlarına işverenleri tarafından el koyulan, ücretlerini düzenli olarak alamayan, kişisel hürriyetlerine engel olunan göçmen kadınların maruz bırakıldıkları ağır şartların iyileştirilmesi için çeşitli sivil toplum kuruluşları geniş kampanyalar yürütmekle birlikte olumlu somut bir ilerleme kaydedilememiştir. Lübnan konu ile ilgili çok sayıda uluslararası sözleşmeye taraf olsa da kâğıt üzerindeki teminatlar göçmen kadınlara yönelik uygulamalarda da karşılık bulmamaktadır. Zira ne Lübnanlı kadınlar ne de Lübnan'da yaşayan göçmen işçi kadınlar dışlayıcı pratikler karşısında somut çözümlerin üretilmesini sağlayacak temsiliyete siyaseten sahip olamamaktadırlar.

SİYASETTE KADIN

Lübnan'ın kronik birçok problemi siyasal sistemin bizzat kendisinden kaynaklanmaktadır. Mezhebe dayalı siyasal sistem doğası gereği çatışmacı, adaletsiz hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Teoride tüm mezheplerin temsili iddiası uygulamada katı bir mezhepler hiyerarşisine dönüşmüştür. Mezhepler hiyerarşisi yandan bireysel vatandaşlığın var olmasını imkânsız kılarken bir yandan da her bir mezhebin kendi içerisinde ayrı bir hiyerarşik yapıya bürünmesine neden olmaktadır. Siyasal sistemde her mezhebin konumu net bir şekilde belirlenmiştir ve bu konumda bulunan siyasal elitlerin (zu'ema) her

biri de (zaim) kendi mezhepleri içerisinde benzer bir hiyerarşik bir yapı kurmaktadır. Eğitim ve sosyal hayat, ait olunan mezhebin statüsüne göre şekillenmekte ve bu da iş hayatında sahip olunacak mevkiyi belirlemektedir. Siyasetin geleneksel, güçlü ve neredeyse hiç değişmeyen ailelerce yürütüldüğü sistemde kadınlar ancak aile liderinin ani ölümü ve yerine geçecek reşit bir erkeğin yokluğu gibi ender görülen hallerde siyasete dâhil edilirler. Bir başka ifadeyle hiyerarşik ve dışlayıcı yapısı gereği sürekli öteki yaratılan sistemde kadınlar ötekinin ötekisi konumuna denk düşmektedirler.

Lübnanlı kadınlar seçme ve seçilme hakkını 1952 yılında kazandılar fakat 2004 yılına kadar kurulan hiçbir hükümette kadın bir siyasetçiye yer verilmedi. Dünya kadınlarının parlamentoda temsil oranları dikkate alındığında Lübnan hâlen en düşük orana sahip ülkeler arasında yer alıyor. Örneğin, 2009 seçimlerinde kadınlar toplam seçmenlerin %52,4'ünü oluşturuyordu. 128 sandalyeli parlamen-

toda sadece 4 kadın milletvekili varken kabinede 1 kadın bakana yer verildi. Belediye seçimlerinde de tablo kadınlar açısından değişmemektedir. Yerel yönetimlerde kadın varlığı %4,7 gibi oldukça düşük bir orana sahiptir. Sadece son yıllarda değil iç savaş dönemi, sonrasında yaşanan toplumsal gerginlikler, 2009 yılındaki büyük hükümet protestolarında olduğu gibi şimdilerde de sokak gösterilerinde ön saflarda yer almaktadır. Ekim protestoları ile başlayan süreçte gösterilerin barışçıl bir biçimde sürdürülmesi ve taleplerin net bir şekilde dile getirilmesinde Lübnanlı kadınlar öncü rol üstlendiler. Protestoların güvenlik güçleriyle çatışmaya evirildiği anlarda kadınlardan oluşan grupların canlı kalkan oluşturup can kaybını önlediği sayısız görüntü sosyal medyada sık sık yer aldı. Her ne kadar medya ve hâkim siyasal gelenek eliyle magazinsel görüntüler olarak servis edilip değersizleştirilmeye çalışılsa da kadınların ön saflarda yer almaya devam etmeleri Lübnan'da yaşamın her alanında var olduklarını göstermesi baki-

mından son derece önemlidir. Mevcut siyasal sistemin en mağdur gruplarından olan kadınlar sistemin kökten değişmesi ve liyakate dayalı bir siyasal sistemin inşa edilmesini talep eden grupların başında gelmektedir.

Lübnanlı kadınlar eğitimden sosyal hayata, çalışma şartlarındaki kısıtlama ve hak ihlallerinden siyasette sessiz bırakılmaya gündelik hayatın hemen her alanında ciddi sorunlarla karşı karşıya geliyorlar.

Son tahlilde Lübnan'ın hemen hemen her sorununda olduğu gibi kadınların varlık mücadelesine ilişkin yaşanan problemlerin de temelinde mevcut siyasal sistem yer almaktadır. Bölge ülkeleri arasında resmîyette daha fazla Lübnanlı kadınlar uygulamada bu haklara erişememektedir. Lübnanlı kadınlar eğitimden sosyal hayata, çalışma şartlarındaki kısıtlama ve hak ihlallerinden siyasette sessiz bırakılmaya gündelik hayatın hemen her alanında ciddi sorunlarla karşı karşıya geliyorlar. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz tüm Lübnanlıları zorlu bir yaşam mücadelesine sürüklerken kadınları gelenekselleşen sessiz kılma siyasetiyle daha büyük bir çıkmaza hapsedmektedir. Bu denli büyük kriz dönemleri Lübnanlı kadınların uzun yıllar süren büyük mücadelelerle elde ettiği kazanımların üstünün örtülmesine, haklarının kolaylıkla gasp edilmesine yol açmaktadır. ■

